

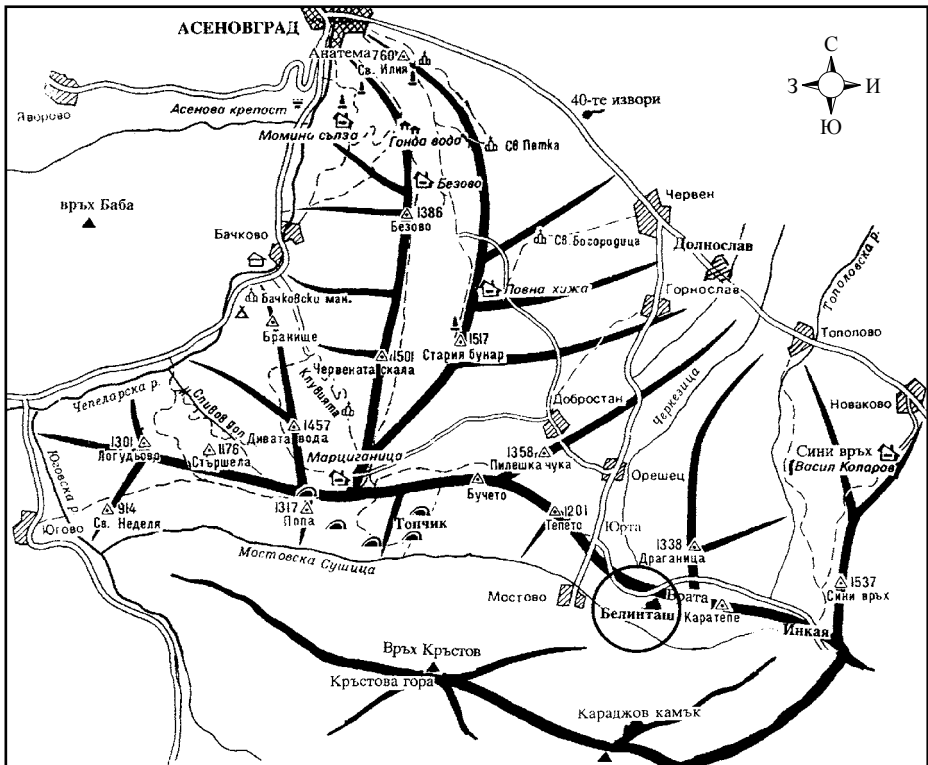
ПАМЕТНИЦИ НА ТРАКИЙСКАТА КУЛТУРА В ЗАПАДНИ РОДОПИ – РИДА ДОБРОСТАН

Иван Христов

По геолого-тектонски и морфографски белези Западните Родопи са разделени на множество обособени дялове. Един от тях, който е привлякъл нашето внимание при теренните археологически проучвания, е ридът Добростан¹. Той е част от т. нар. Переликско-Преспанска подобласт на Западните Родопи. Очертан е от реките Чепеларска, Сушица и Чинардере. За периода 2002–2004 година в този дял на планината

са проучени няколко интересни археологически обекта. (Обр. 1) Първоначално са публикувани резултатите от проучването на тракийското скално светилище “Беланташ”, което заема централно място в един обособен микрорайон попадащ в границите на посочения планински рид².

В следващите редове предлагаме описание и кратки резултати от изследванията на останалите паметници в планината.

Обр. 1. Карта на района на рида Добростан в Западни Родопи.

Обр. 2. Площадка №1 – поглед от северозапад.

Обр. 3. Местността Питвото – поглед от юг.

Скално светилище в м. Питвото, с. Врата, Асеновградско

Местността Питвото е разположена на рида Драганица – 2 км северно от с. Врата. Най-високата точка на рида е връх Шилденски камък – 1308 м.н.в. Местността Питвото се намира в източната част на рида и обхваща два скалисти масива, които се открояват над целия рид. В тяхното южно подножие и съответно източно подножие са локализирани 2 подравнени скални площадки, върху които се открива огромно количество фраг-

ментирана тракийска керамика. (Обр. 2)

При проучването на обекта в пределите на двете площадки са заложени по два сондажни изкопа с размери 1 x 4 м.

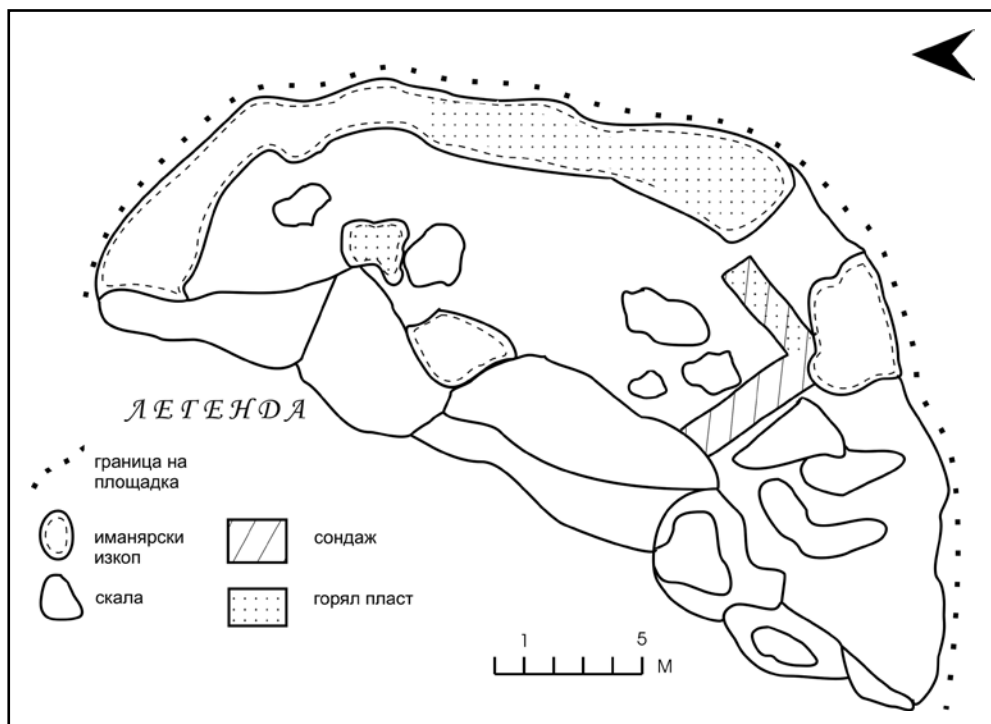
ПЛОЩАДКА № 1 е ситуирана в най-източната част на рида Драганица, с южно изложение на височина 1250 м.н.в. (Обр. 3) Площадката е с размери 25 x 8 м. Върху нея са нападали огромни късове скали, като някои от тях вероятно съзнателно са положени в периферията на площадката. Достигната дълбочина на културните напластявания в двата сондажа при площадка №1 е 0,50 м. (Обр. 4)

При сондаж № 1, разположен в западната периферия на площадката, се забелязват фрагментирани керамични съдове в пласт от светлокафява пръст.

За разлика от първия сондаж, в сондаж № 2 още при снемане на първия пласт от 0,10–0,20 м се забелязва силно обгоряла земна маса, примесена обилно с фрагменти от съдове и отделни малки по размер камъни. Керамиката е разхвърляна равномерно по цялата дължина

на сондажа. Наблюденията в източната периферия на площадката, където се забелязват изчистени профили на иманярски изкопи, позволяват да очертаем пространство с приблизителни размери 12 x 9 м, върху което са извършвани определени ритуали с изгаряния и полагане на керамични фрагменти, които според нас са части от съдове, разтрошени извън описаната площадка.

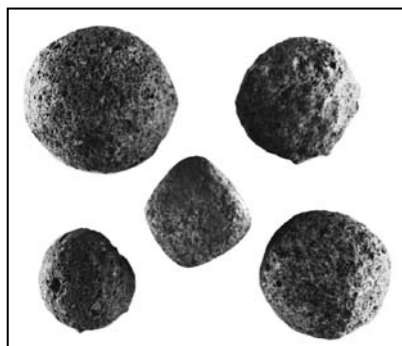
Любопитно е да се отбележи, че освен върху площадка №1 на различни нива по скалите до самия връх са открити по-малки площадки и скални процепи, върху

Обр. 4. План на сондажите при площадка №1.

Обр. 5. Скална ниша на върха на Питвото с концентрация на фрагменти от керамични съдове.

Обр. 6. Каменни топки, открити при проучванията.

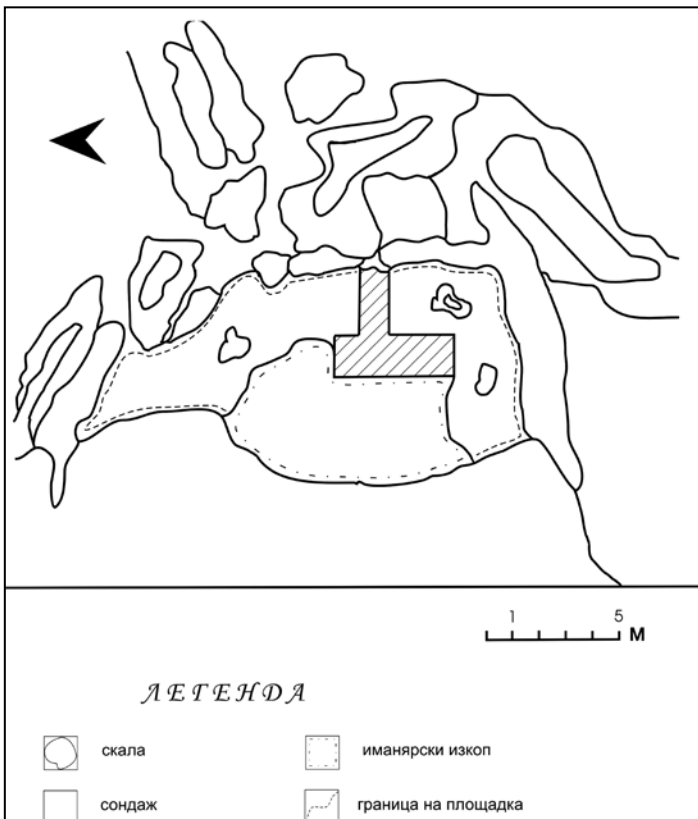
Обр. 7. Площадка №2 – поглед от юг.

които са депонирани отделни керамични фрагменти. (Обр. 5)

Най-общо керамиката може да се датира за периода VIII–VI в. пр. Хр., като преобладават фрагменти от кани, гърнета и питоси.

В двата сондажана площадка №1 са открити 1745 фрагмента, условно разделени на няколко типа според начина на изпичане и състав на глината. Тяхната датировка се подкрепя и от фрагменти от спираловиден наниз, използван в периода VIII–VII в. пр. Хр.³

Освен тракийска керамика, в пределите на площадка №1 са открити глинени прешлени, бойни каменни топки и няколко дъна на съдове от римската епоха (II–III в.). (Обр. 6)

Обр. 8. План на сондажите при площадка №2.

**Обр. 9. Концентрация
на керамични съдове –
разтрошени при площадка №2.**

**Обр. 10. Реставриран съд,
открит в м. Питвото – съхра-
нение НИМ.**

Обр. 11. Врџ Караджов камък – поглед от северозапад.

Обр. 12–13. Скален процеп “Боаза” при врџ Караджов камък.

Площадка №2

Тя е разположена на 200 м западно от площадка №1 в непосредствена близост до билото на рида и на 50 м по-високо от първата. (Обр. 7) Ориентирана е на изток, между два скални врџа с размери 9 x 14 м. Заложените сондажи са в неразкопан от

иманяри участък, при дълбочина на културните напластявания 0,80 м. (Обр. 8)

За разлика от площадка №1, в двата сондажа на новата площадка се забелязва тъмнокафява прџст, като на дълбочина 0,60–0,70 м тя е затрупана с големи камъни и късове скала, керамични съдове и по-малки фрагменти. Концентрацията на керамични фрагменти е с около 5 м диа-

метър в центъра на площадката, като преобладават такива, които са от съдове, разтрошавани на място. (Обр. 9) Открити са и бойни топки, фрагменти от кремъчен нож. От керамичните форми преобладават кани и кантаросовидни съдове. (Обр. 10)

Датировката на керамичния материал е в къснобронзовата епоха. Това предполага, че площадка №2 е била основна за най-ранното светилище в рида Драганица. След 2–3 столетия прекъсване, центърът на култовото място се е преместил при площадка №1.

Тракийско скално светилище “Караджов камък” в землището на с. Мостово, Асеновградско

Обектът е открит при теренни обходи на екипа провел проучванията в м. Питвото и Беланташ.

Върх Караджов камък (1448 м.н.в.) е разположен в югоизточната част на рида Добростан в Родопите (10 км югоизточно от с. Мостово). (Обр. 11) Върхът попада в границите на резервата “Кормисош”. Представлява високо скално плато със стръмни отвесни над 100 м скали. Върхът е издължен в посока североизток – югозапад. След платото той бързо се снишава чрез сложна система от масивни скали на североизток с дължина 1 км. Платото заема площ от 4550 м (дължина –130 м; широчина – 35 м) Билната част е сравнително равна, с лек наклон на североизток след 80 м от крайната югозападна част. Може условно да се раздели на югозападна равна и североизточна стръмна част.

Обр. 14. Сондаж №1.

Обр. 15. Сондаж №2.

По цялото плато има десетки ями, някои дообработени от човешка ръка. Като цяло между изпъкналите части на платото се забелязват естествени ями и улеи, запълнени с пръст и обрасли с ниска растителност. Единственият подход към платото е от югозапад през скален процеп, наречен от местното население “Боаза”. Процепът е висок 18 метра и в горната му част се забелязват около 10 издълбани стъпки, силно измити от течащата по време на дъждове вода. Стъпки е имало и в долната част, като днес от тях личат само следите на 4. (Обр. 12–13)

Проучванията са проведени чрез залагането на 3 сондажа с обща площ от 28 кв м. (Обр. 14–15) И трите сондажа са

Обр. 16. Скална яма на върха.

Обр. 17. Пещерата “Аймедьова дупка” – сондаж при входа.

ситуирани в ниските части между изпъкнали над околния терен скали. Установено е, че между скалите върху, които са издълбани скални ями и улеи, са били ритуално полагани огромно количество фрагменти от керамични съдове. (Обр. 16)

Най-пълна информация за характера на обекта поднесе сондаж №3, откъдето произхождат най-характерните орнаменти по фрагментираните керамични съдове. В сондажа бяха събрани 386 фрагмента, правени на ръка.

Според начина на обработка на глината и нейния състав керамиката от обекта може да се раздели на няколко вида.

Първият вид включва фрагменти от изпечена глина с много примеси. Повърхността им е неравна с тенденция към леко оглаждане. Повърхността е с различен цвят – от червеникава до тъмнокафява.

Вторият вид се характеризира с добре обработена повърхност, която можем да определим като излъскана. Цветът на глината на повърхността е предимно тъмнокафяво до черно. От този тип фрагменти са открити най-голям брой – 196.

Поради характера на обекта и сравнително тънкия културен пласт керамичният материал е във фрагментиран вид. Анализът на основните части от съдове (дъна, стени, устия и дръжки) показва, че в сондаж №3 и близката околност липсват фрагменти, които можем да свържем с един цял съд, който впоследствие е бил разтрошен на платото.

Най-честата форма при откритите керамични фрагменти е гърнето с равно дъно, чаши, паници и кантаросовидни съдове.

Наблюденията върху всички керамични фрагменти, включително и в сондаж №1–№2, показват, че относителният дял на украсените фрагменти, работени на ръка, е нисък.

Срещаната украса на съдовете е връзана, набодена или пластична, като преобладава т.нар. пластична украса.

Връзана украса се състои най-често от линии и отсечки, разположени под различен ъгъл. Срещат се и линейни орнаменти като

триъгълници и ромбове. Единични са случаите на врязани зигзагообразни орнаменти.

Най-масово срещаната украса при фрагментите от Караджов камък е пластичната. Тя е представена от т.нар. лента, допълнително дообработена чрез натиск с различни остриета или човешки пръсти.

Прецизната датировка на керамичния материал от първата половина на I хил. пр. Хр. е затруднена от липсата на метални предмети в недокоснатия от иманяри пласт. Въпреки всичко, въз основа на съпоставки с материали, откривани в източните части на Родопите и особено Долна Струма (селищната могила Кастанас), можем да датираме преобладаващия керамичен материал за периода VIII–VI в. пр. Хр.⁴

В процеса на проучванията във всички сондажи на повърхността бяха открити фрагменти от съдове, работени на грънчарско колело. Датировката на тези фрагменти съвпада с открития нумизматичен материал.

Като цяло керамиката от обекта е датирана за втора фаза на ранножелязната епоха (VIII–VI в. пр. Хр.).

При проучването са установени условно два периода в съществуване на светилището:

Първият период обхваща посочените столетия на ранножелязната епоха.

Вторият период се датира въз основа на открития нумизматичен материал – от края на III до началото на VI век. Откритите монети (меден антониан на император Галиен, две медни късноантични монети от края на IV век, фолис 40 нумии на император Юстиниан ?), както и някои отделни фрагменти керамика могат да бележат

Обр. 18. Зид пред пещерата “Аймедьова дупка”.

Обр. 19. Светилище “Хайдуткая” – поглед от север.

късния период на почитане на езическото светилище.

Необходимо е да се отбележи, че освен откриването на тракийска керамика на платото такава се намира и в по-ниските части на върха. Такава е намирана около единствения водоизточник във високата част на лабиринта от скали, и то в скални ниши и пещеровидни навеси – очевидно донесена и поставена там, а не паднала от платото. По сведения на жители от с. Мостово в югозападното подножие на върха пред процепата “Боаза” е имало следи от каменни постройки, съзнателно разрушени

Обр. 20. Светилище “Хайдуткая” – поглед от юг.

Обр. 21–22. Участък от пътя за Тополовския проход (землище на с. Тополово).

от верижна техника при построяването на горски път.

Тук трябва да споменем, че при теренните обходи през 2003 г. югоизточно от връх Караджов камък бяха проучени частично две пещери, които са част от големия скален масив. (Обр. 17–18)

Пещерите се намират от южната и източна страна на масива, т. нар. “Долното пепеливо”, “Аймедьовата дупка” и “Горното пепеливо”. И в трите пещери се открива фрагментирана тракийска керамика.

По сведения на директора на музея в гр. Асеновград през 60-те години – г-н К. Колев, уредник в Пловдивския музей е посетил пещерата “Аймедьовата дупка” и е забелязал каменна стена, която според него е била част от укрепителна система. Въпросната стена бе забелязана на 10 м от входа. Тя е изградена от местен камък без спойка. Дебелината ѝ е 1,50–2,00 м и е запазена на височина 0,50–0,70 м. Времето на изграждането и нейното предназначение не са ясни.

Самата пещера е с вход широк 20 м и височина 6 м. Входът е ориентиран на изток. Дълбока е около 50 м. Подробно картиране на пещерата не е правено. Целият под е настлан с естествени отложения от овчи тор, поради продължителното ѝ използване от овчари.

Заложен е сондаж на входа на пещерата, в неговия западен край, с размери 3 x 2 м. Непосредствено под пласта от тор (0,20 м дебелина) започва пласт тънък 0,15 м от черна

пръст и отухлена пръст. В него се откриват фрагменти от тракийска керамика, която датираме за ранножелязната епоха. Пластът бързо се изчерпва до стерилна скала.

Очевидно при проучванията е открита концентрация на керамика на повърхността в ограничено количество в горял пласт.

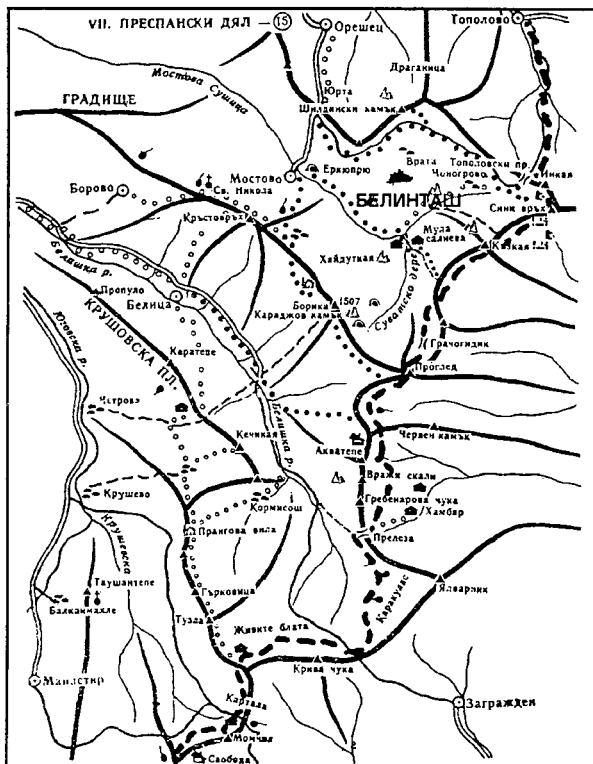
Светилище в местността Хайдутка

При теренните обходи в района на Беланташ и Караджов камък е направен оглед и на връх “Хайдутка”, разположен западно от махала “Ряката”, землище на с. Мостово. Върхът представлява скално плато с отвесни скали от всички страни. (Обр. 19–20) Платото е наклонено на север. Достъпно е чрез стар път от североизток. В най-високата южна част на върха са документирани изсечени скални ями и фрагменти от тракийска керамика, които подсказват наличието на култово място сред скалите.

Античен път през Тополовския проход

Пътят води своето начало от днешното село Тополово. На юг от селището пътят се насочва към планината. Излиза в района на тракийското светилище Ин кая и от там почти в южна посока се насочва към долината на р. Арда, а от там към Беломорието. В разглеждания район трасето на пътя е маркирано от две укрепления, тракийските култови обекти при Ин кая и Турската куля (кромлех ?).

На много места в отсечката с. Тополово – едноименния проход по пътя е запазе-

Обр. 23. Карта на пътя пресичаш Тополовския проход (по Н. Боев).

на каменна настилка, широка на места до 3–4 метра. (Обр. 21–22) При по-скалисти участъци пътят е просичал терена. Запазени са и подизждания на пътя в по-стръмни и ронливи места, способ, характерен за направата на тракийските пътища в планините⁵.

Според пловдивския краевед Н. Боев пътят е част от дълъг вододелен рид, който свързва родопските върхове Къзкая (Турската куля), Грачогидик, Акватепе, Ялварник, Крива чука и Момчил⁶. Приема се, че това трасе съвпада с трасето описано от Хр. Данов при очертаването на пътя на Александър Македонски. (Обр. 23)

Според нас по-вероятно е това да е пътно разклонение на един от възможните пътища, по които преминава македонският

Обр. 24. Връх “Ин кая” –
поглед от юг.

Обр. 25. Култово съоръжение в
м. Турската куля (кромлех ?).

цар при своя поход срещу траките през 335 г. пр. Хр.⁷

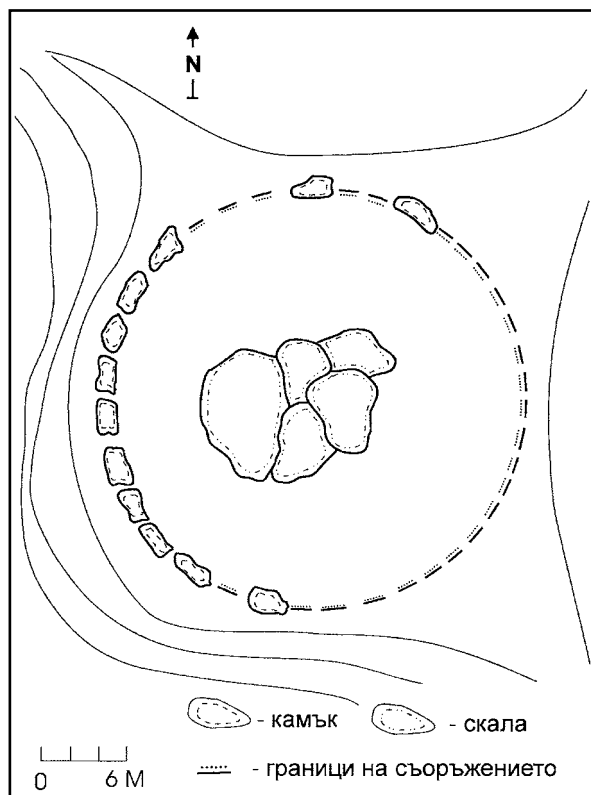
Светилище в местността Ин кая

Обектът е регистриран при обход в местността Сини връх (Ин кая), отстояща на 4 км източно от с. Врата. Представлява висок около 6 м скален масив, доминиращ в района на т.нар. ”Тополовски проход”. (Обр. 24) На върха на скалата се забелязват 4 скални ями с кръгла форма (диаметър около 0,30 м), служещи за поставяне на дървена конструкция, която е затваряла голям естествен отвор в скалата. В посочената местност на различни нива е откри-

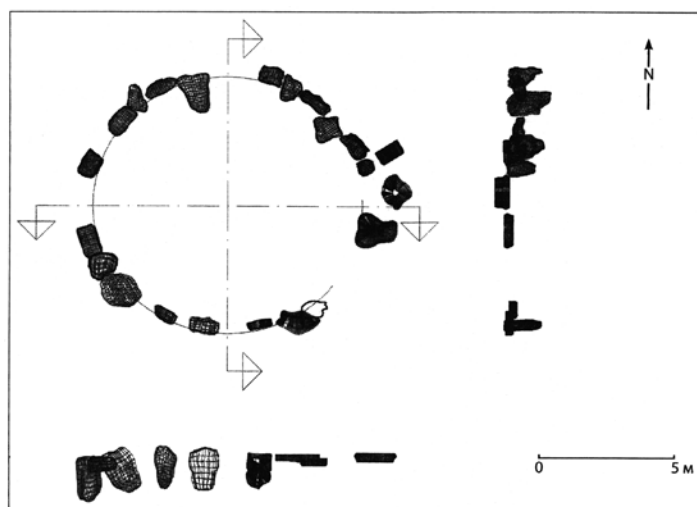
вана фрагментирана тракийска керамика. Археологически разкопки не са провеждани, но цялостният вид на обекта подсказва култовия му характер.

Кромлех в местността Турската куля

Обектът е разположен по трасето на вододелния хребет, водещ своето начало от Тополовския проход. В югозападното подножие на едноименния връх е построено кръгло каменно съоръжение с диаметър 15 м. (Обр. 25) Съоръжението е изградено от масивни каменни блокове с правоъгълна форма, побити в земята около ниска скала. Камъните са с размери 0,80 x 0,90 x 1,10

Обр. 26. План на култово съоръжение в м. Турската куля (кромлех ?).

Обр. 27. План на култово съоръжение при с. Д. Главанак (по Г. Нехризов).

м. Каменният кръг е най-добре запазен от запад, където е документирана дъга с повече от 10 блока. Височината на камъните досига 0,80 м над повърхността. В центъра на съоръжението са открити керамични фрагменти от I. хил. пр. Хр. (Обр. 26)

Този обект, макар и регистриран при теренни обходи и недопроучен, намира своите паралели с култови паметници в близко разположената източнородопска област. Най-близък по форма и разположение е обектът при с. Долни Главанак, Хасковско, проучен от Г. Нехризов⁸. (Обр. 27) Както при конкретния случай паметникът при Д. Главанак е с вътрешен диаметър 10 м очертан от побити камъни с размери близки до описваните. Твърде вероятно е в нашия случай също дъгата от камъни да е била прекъсната от югоизток.

Паметникът м. Турската куля носи всички черти на мегалитно строителство и може да се определи като "кромлех" по подобие на популярните паметници от този тип в Западна Европа. Вероятно обектът е най-западно разположеният кромлех в Родопите и по подобие на скалните ниши, паметници от този тип не са известни в Западните Родопи.

Датировката му засега се отнася най-общо за първата половина на I хил. пр. Хр.

Представените накратко резултати от проучванията в Добростан имат за цел да поместят в научно обръщение археологически материал, открит при разкопките на тракийски светилища в планината. От друга страна те позволяват да се направи основен анализ на култовите дейности, практикувани през първата половина на I хил. пр. Хр. в посочения регион на Родопите.

Основният ритуал, извършван в пределите на светилищата, е полагането на части от предварително разтрошени керамични съдове, изгарянето на дървен материал и други органични материали, тяхното затрупване с камъни и късове ска-

ла. Датировката на керамичния материал и начинът на неговото полагане е аналогичен с обект "Беланташ", разположен южно от с. Врата. Регистрирано е използване на проучваните обекти основно за периода VIII-VI в. пр. Хр. Изключение прави функционирането на площадка №2 в м. Питвото, която е по-ранна, и наличието на материали от римската епоха при площадка №1 в същата местност. За разлика от поднасянето на дарове във формата на керамични фрагменти при повечето обекти, при площадка №2 даровете са били във формата на цели съдове, за съжаление повечето разтрошени от иманяри.

На практика при светилищата забелязваме няколко нива на почитане на скалата. Първото ниво е т. нар "долна" култова площадка в подножието на скалите. Следва преход към "високата" част на скалите, "възкачване" по изсечени стъпала, какъвто е случаят при Караджов камък, Ин кая, "Хайдуткая". Следват малки скални изсичания, дело на човешка ръка, и големи естествени скални ями, запълнени с дарове.

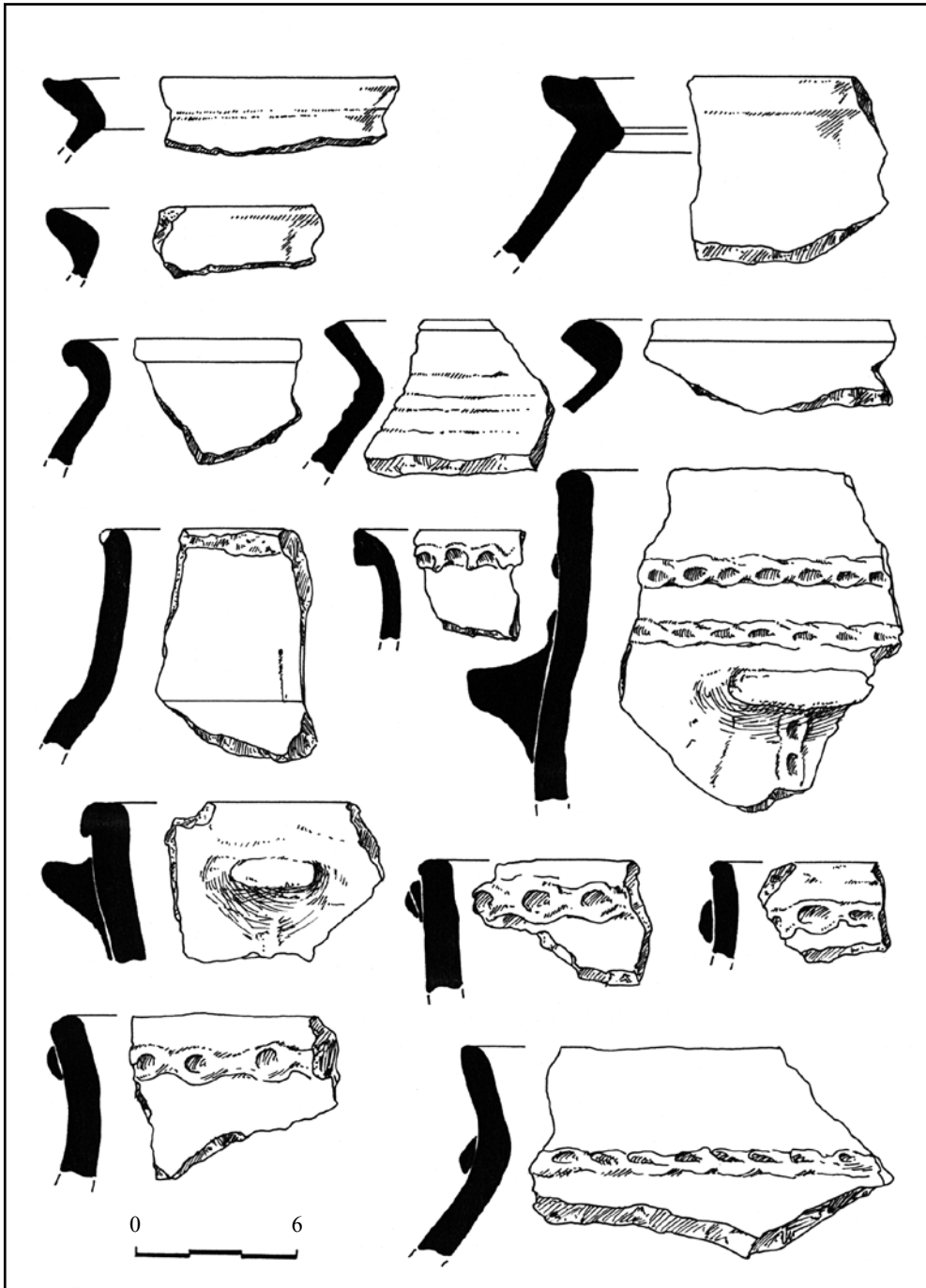
Всички описани обекти попадат в обособен микрорайон, чийто култов център вероятно е било светилището "Беланташ". Към цялостната поселищна картина в тази част на планината следва да добавим регистрираното тракийско селище в м. Чотрова махала, няколко еднично разположени надгробни могили и пещерата "Топчика", разположена в долината на р. Сушица, за която М. Домарадски допуска да е използвана и за култови нужди⁹.

От друга страна, светилищата в тази част на планината попадат в район, който граничи между две етнически територии. Едната територия обхваща Източните Родопи, а другата – "по-високите" части на планината, която в писмените извори се свързва с етнонима на сатрите/беси¹⁰. Може да се приеме, че вододелният рид, водещ началото си от Тополовския проход

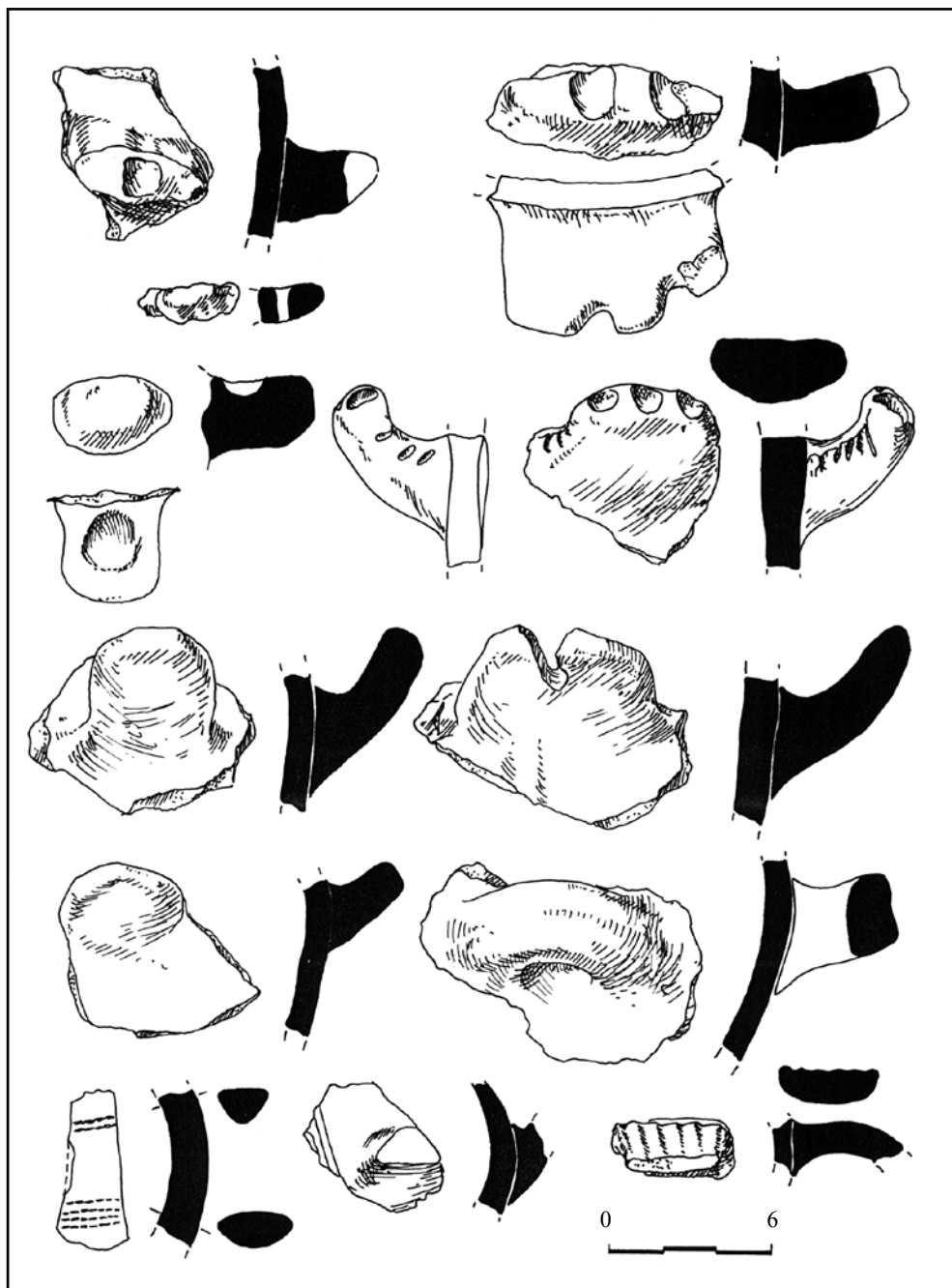
на юг, е граница на разпространението на скални ниши и специфични мегалитни паметници в Родопите. Изключение прави кромлеха в м. Турската куля. Това изключение подсказва още един път необходимостта от съвместно проучване на иначе “неблагоприятните“ за теренна работа високи части на планината, както и от публикуването на всичко видно от археологическите експедиции.

ЛИТЕРАТУРА

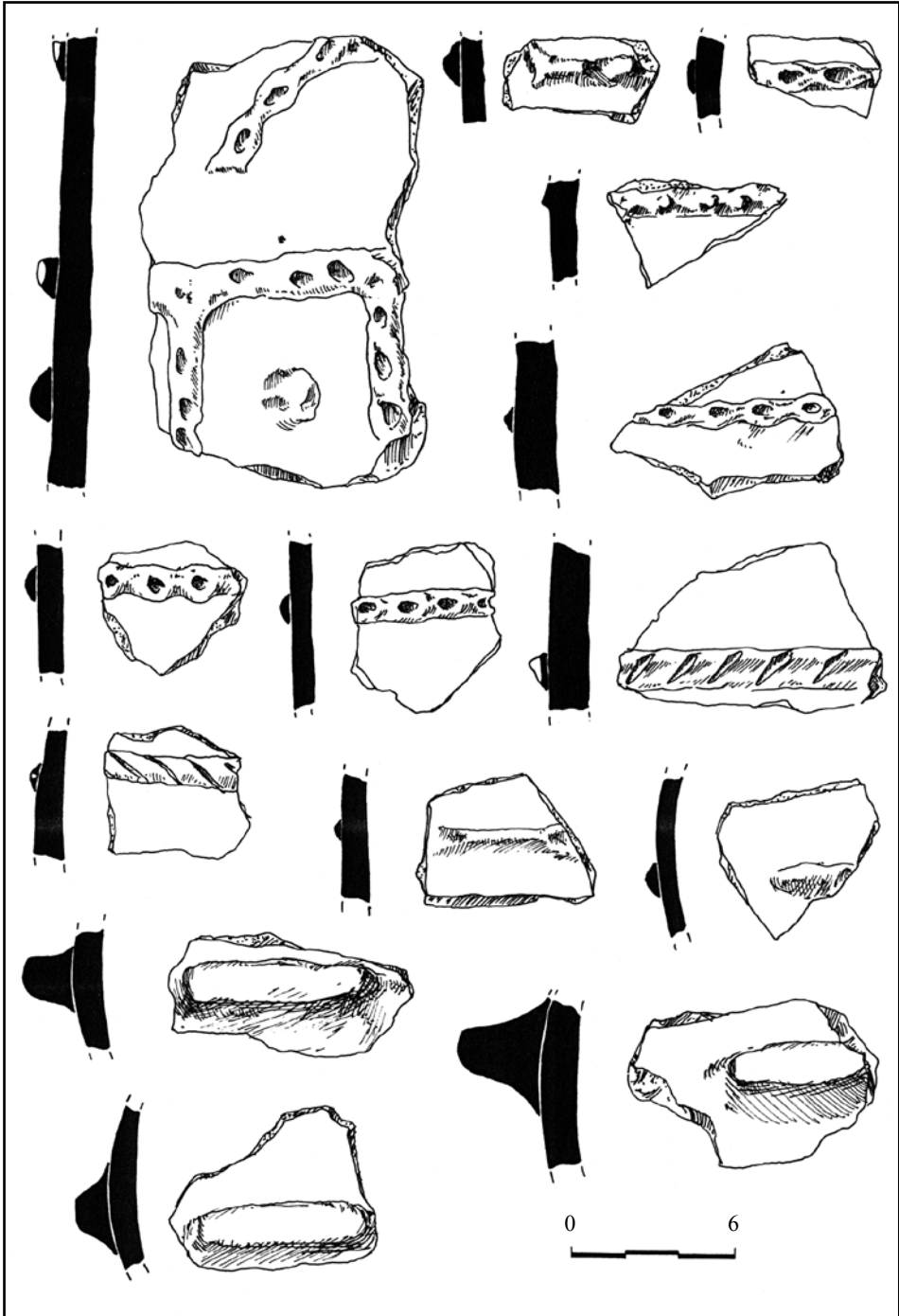
- 1 Георгиев, М. Физическа география на България. София, 1991, 347; Николов, В., М. Йорданова. Планините в България. София, 1997, 195.
- 2 Христов, Ив. Проучване на тракийското скално светилище “Беланташ” в Родопите. – Известия на Национален исторически музей, т. XV, 2005, 16-42.
- 3 вж. Gergova, D. Fruh und altereisenzeitliche Fibeln in Bulgarien= – Prahistorische bronzefunde, XV, band 7, Munhen, 1987.
- 4 Hochstetter, A. Kastanas. (= Prahistorische Archaologie in Sudosteneuropa, 3) Berlin, 1984, 29-37. Домарадски, М. Раннотракийска керамика от култов обект в м. Скалето при с. Църнча, Благоевградски окръг. – Археология, кн. 2, 1986, 10 – 24; Nikov, Kr. Stamped decoration pithoi in Southern Thrace from the Early Iron age – Archaeologia Bulgarica, 1, 2002, 19-44.
- 5 Христов, Ив. Пътища и крайпътни съоръжения в Хемус. Принос към историческата география на древна Тракия. В. Търново, 2001, 65-99.
- 6 Боев, Н. Белинташ разкрива хилядолетни тайни. Пловдив, 2001.
- 7 Спиридонов, Т. Големият път през Родопите. – Поселищни проучвания, 1992, 7-33.
- 8 Нехризов, Г. Тракийски култов мегалитен паметник (кромлех) при с. Долни Главанак. – Известия на ИМ Хасково, кн. 2, 2003, 123–139.
- 9 Пейков, Ат. Фрагменти от безписмена Тракия. Пловдив, 1999, 7-41. Domaradzki, M. les lieux de kulte thrakes (deuxieme moitie du II e – Ier mil. av. J. – C.) – Хелис III, част I, София, 1994, 69-97.
- 10 Христов, Ив. Планинска Тракия. Население, култура и религия в древността. В. Търново, 1999, 112–130.

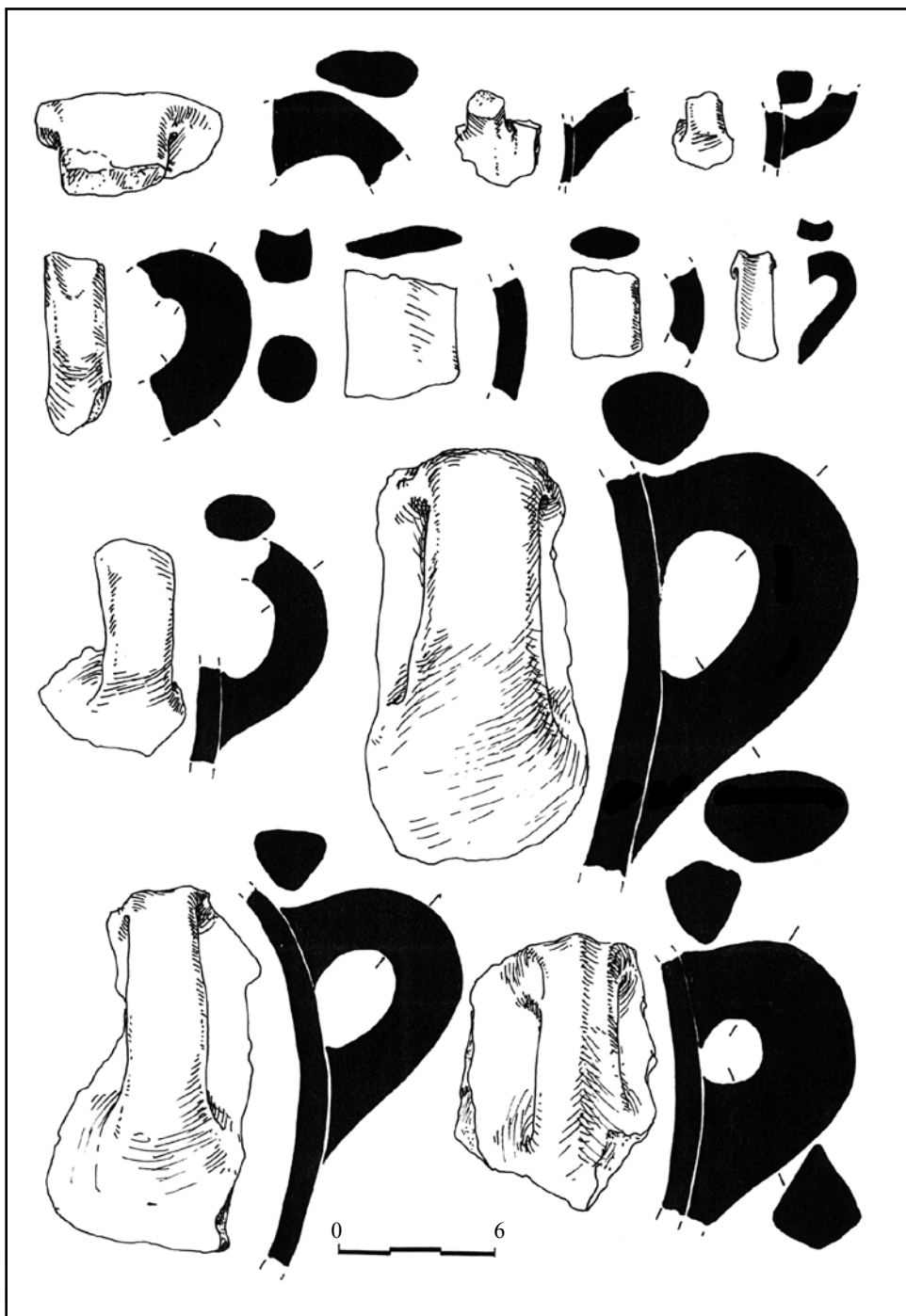
Керамични фрагменти от м. Питвото – площадка № 1, сондаж №2.

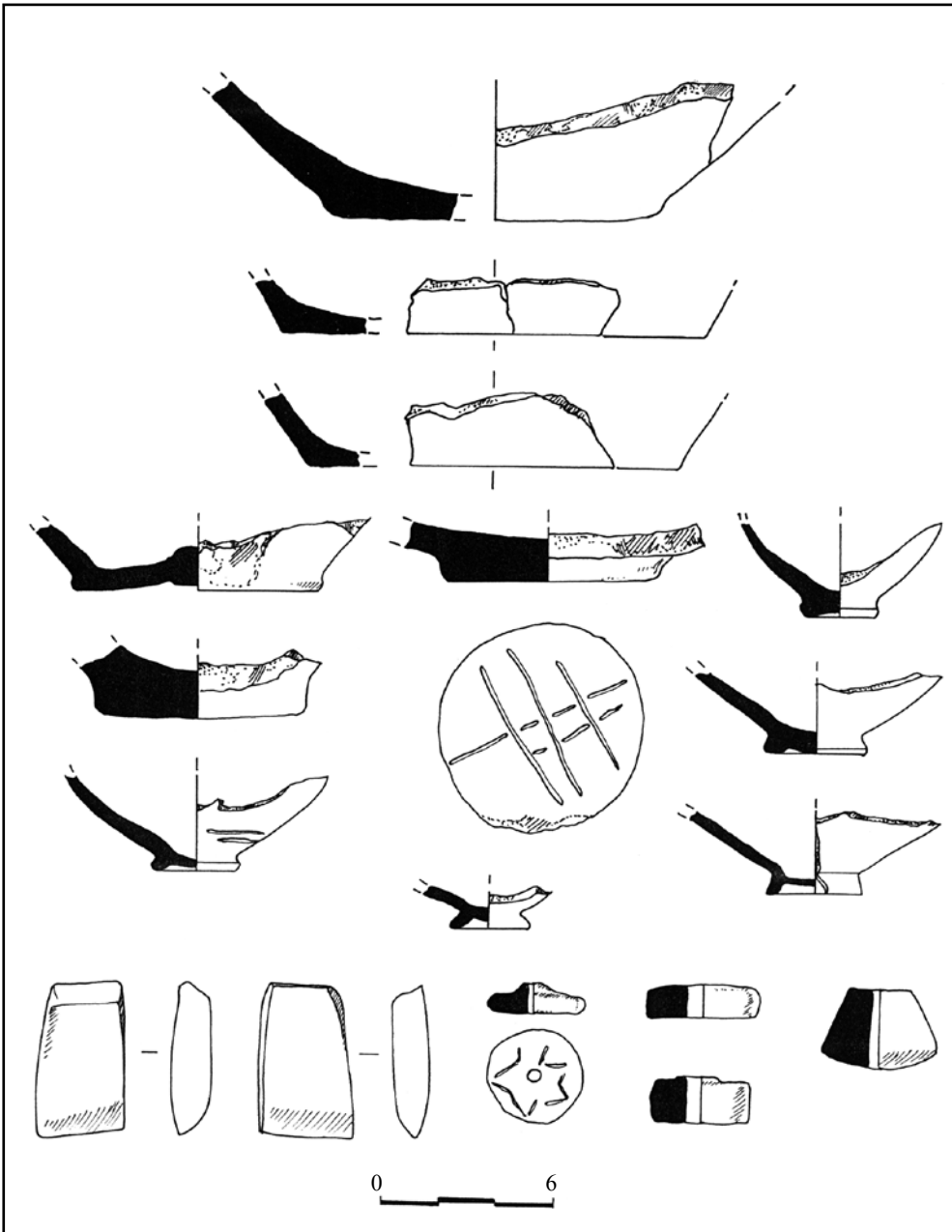
Керамични фрагменти от м. Питвото – площадка № 1.

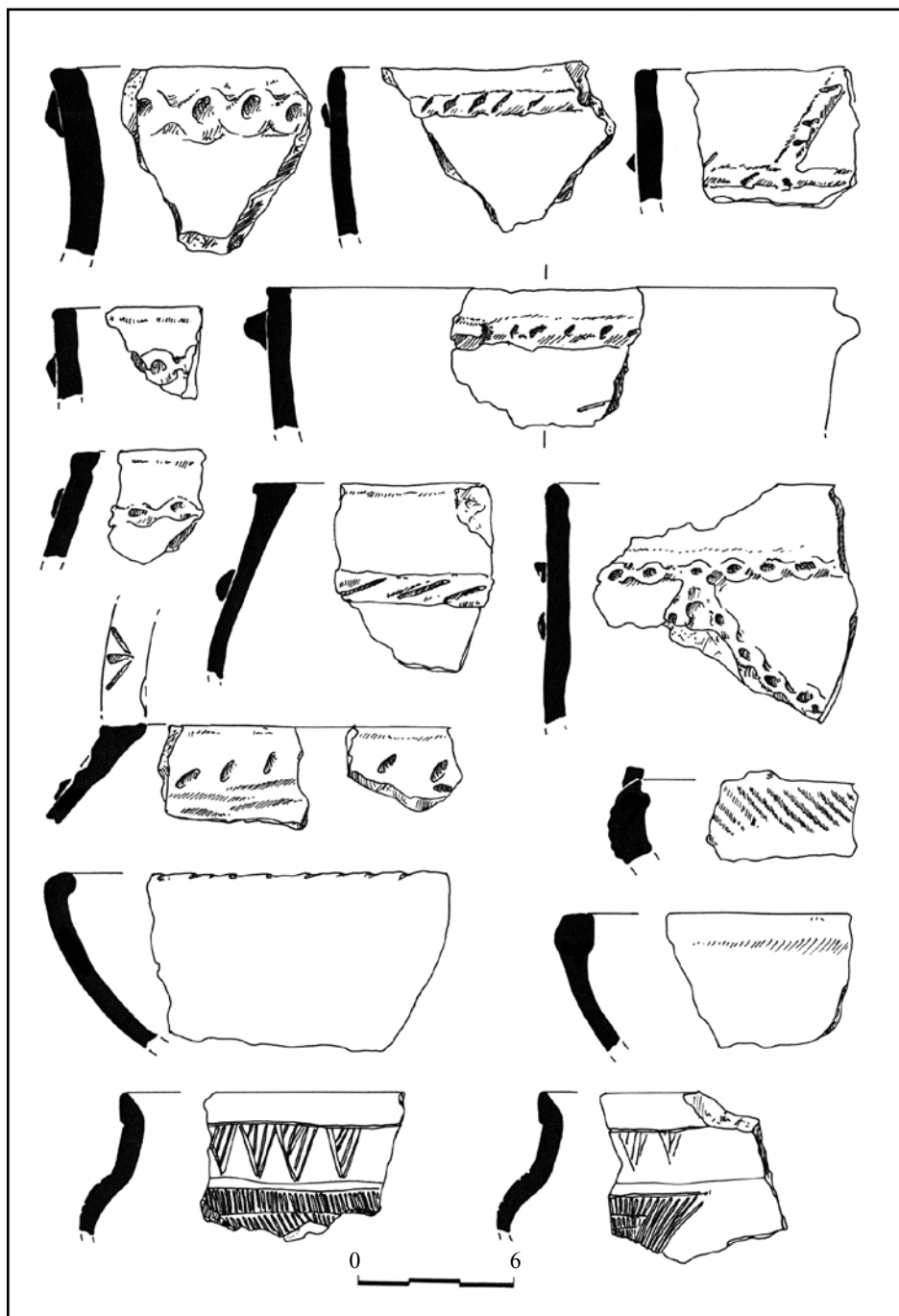
Керамични фрагменти от м. Питово – площадка № 1, сондаж № 1.

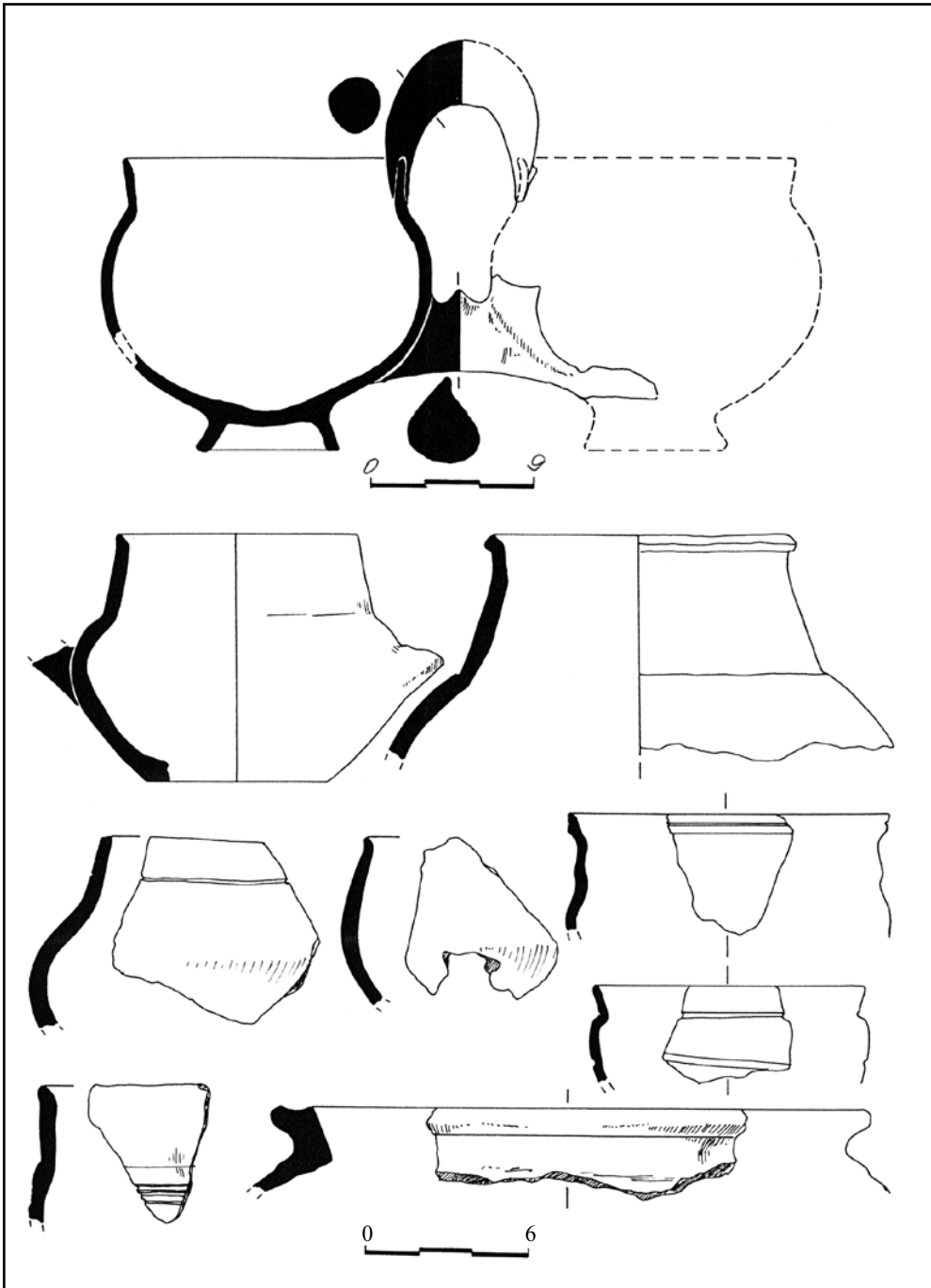
Керамични фрагменти от м. Питвото – площадка № 1, сондаж № 1.

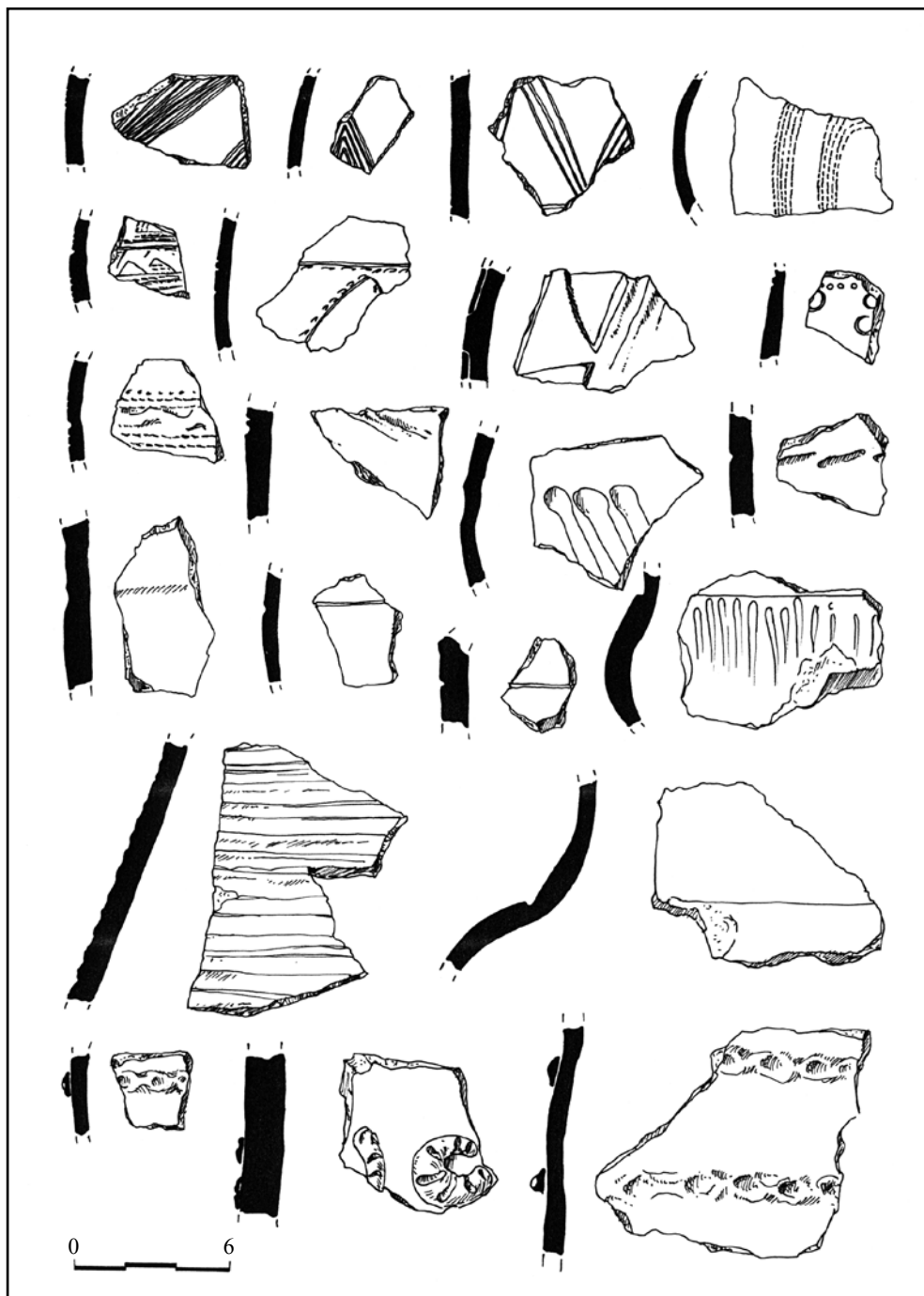
Керамични фрагменти от м. Питово – площадка № 2, сондаж № 2.

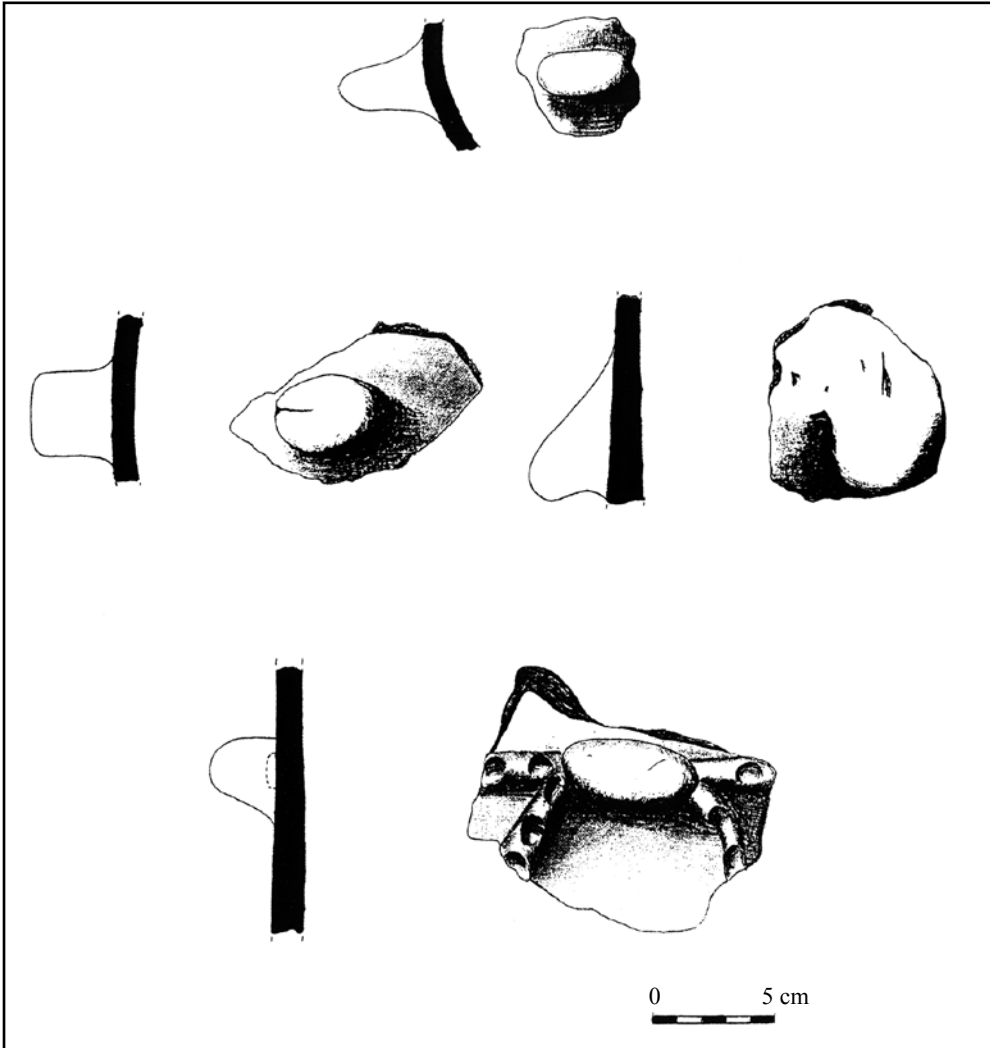
Керамични фрагменти от м. Питвото – площадка № 1, масов материал.

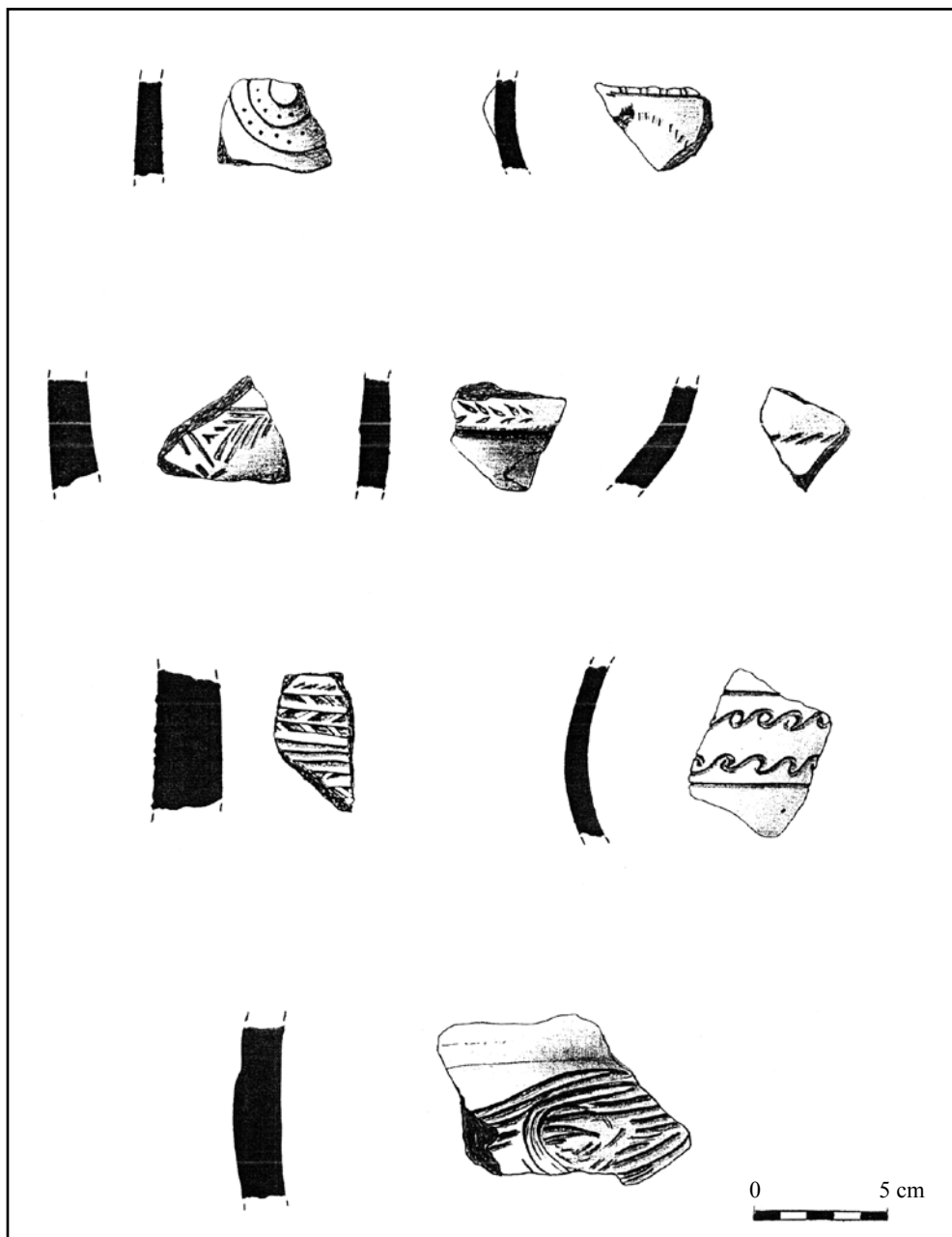
Керамични фрагменти от м. Питового – площадка № 2, сондаж № 1.

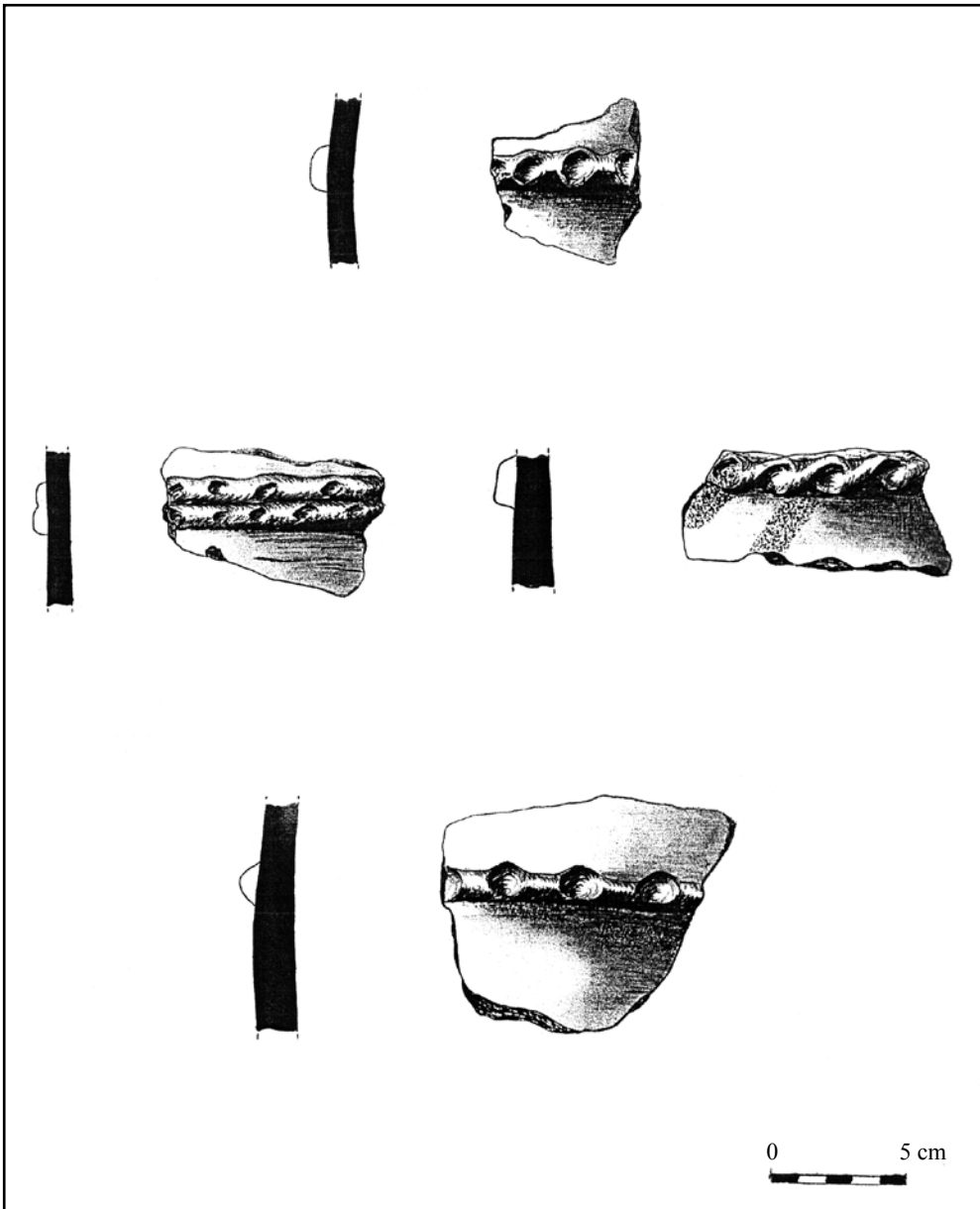
Керамични фрагменти от м. Питвото – площадка № 2, масов материал.

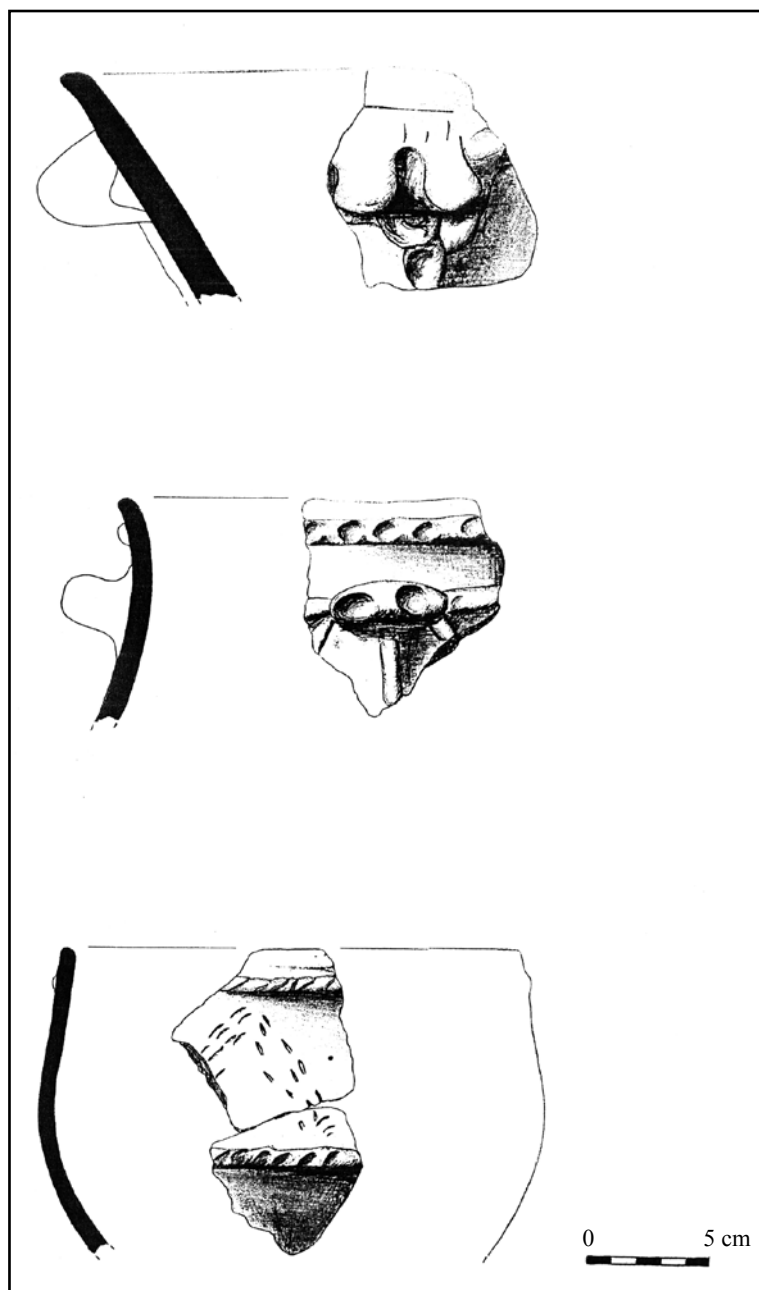
Керамични фрагменти от връх “Караджов камък”.

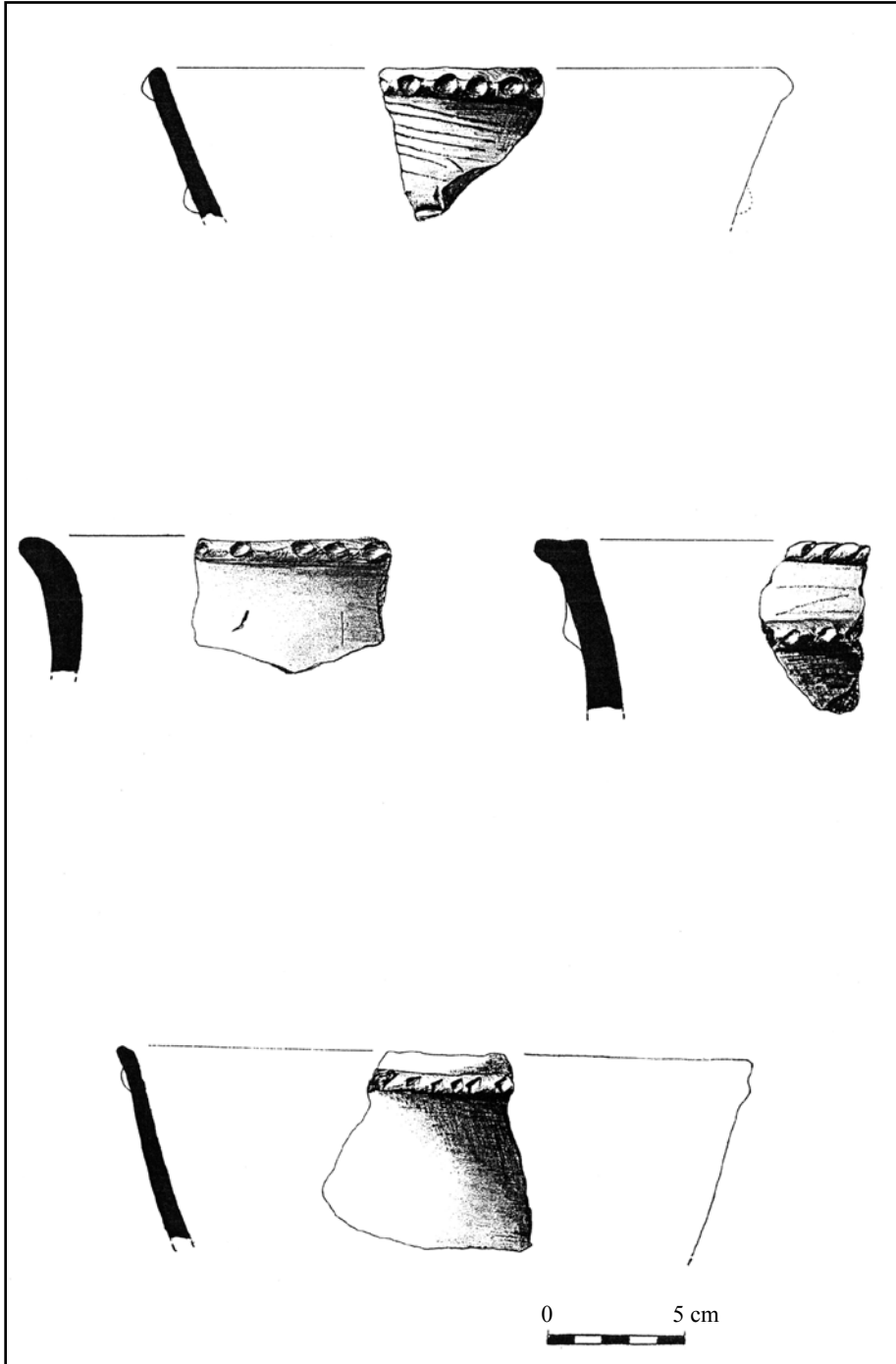
Керамични фрагменти от връх Караджов камък.

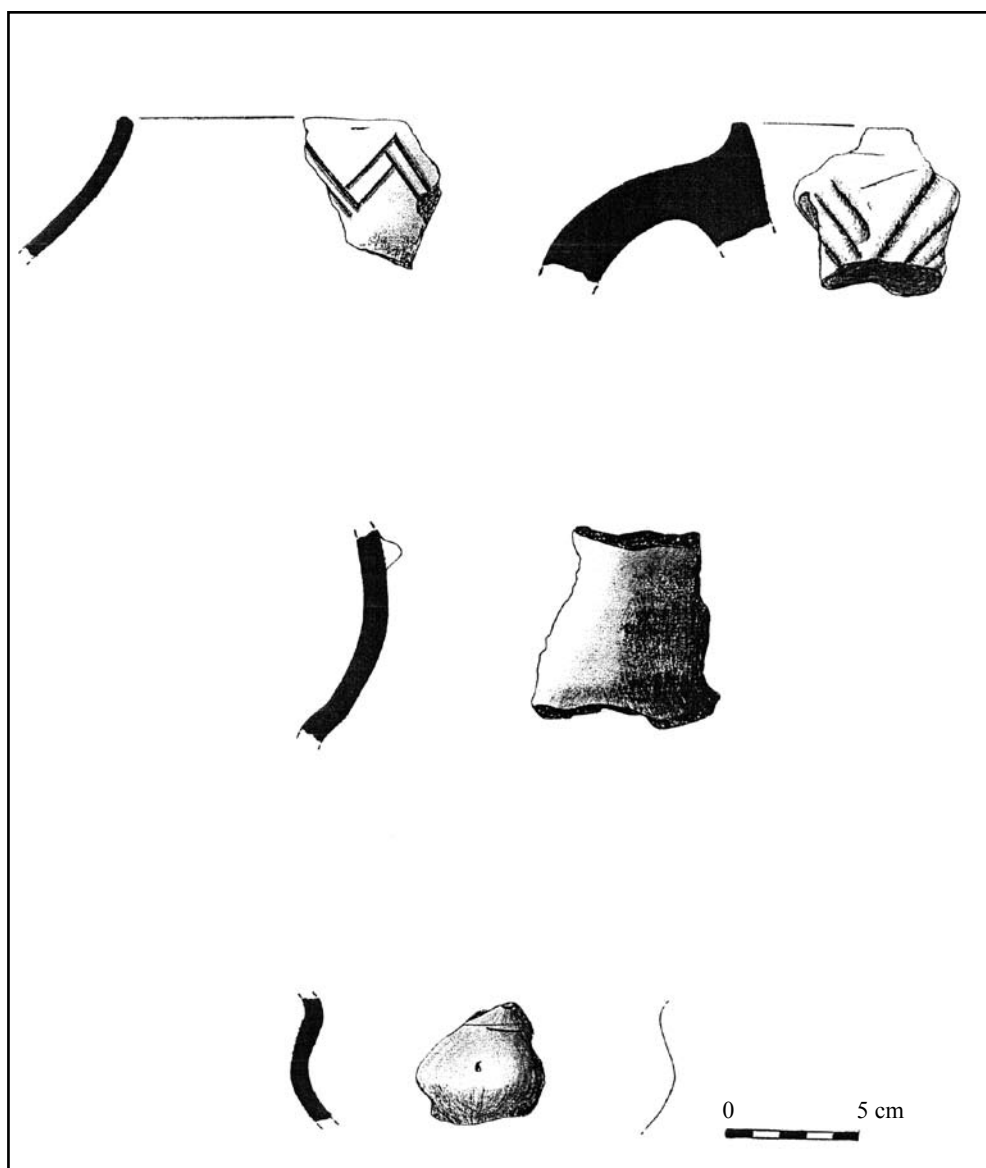
Керамични фрагменти от връх Караджов камък.

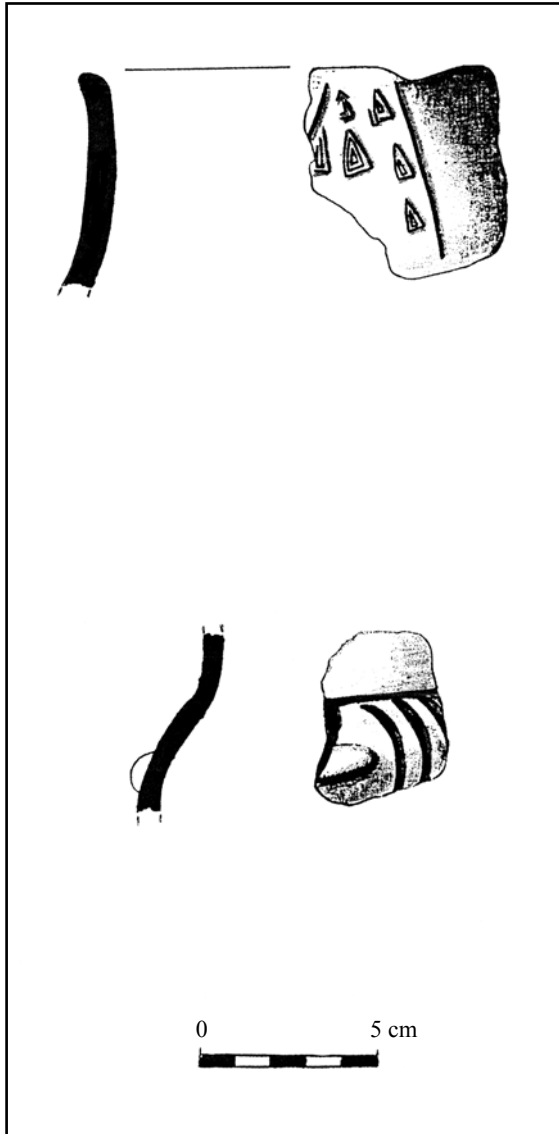
Керамични фрагменти от връх Караджов камък.

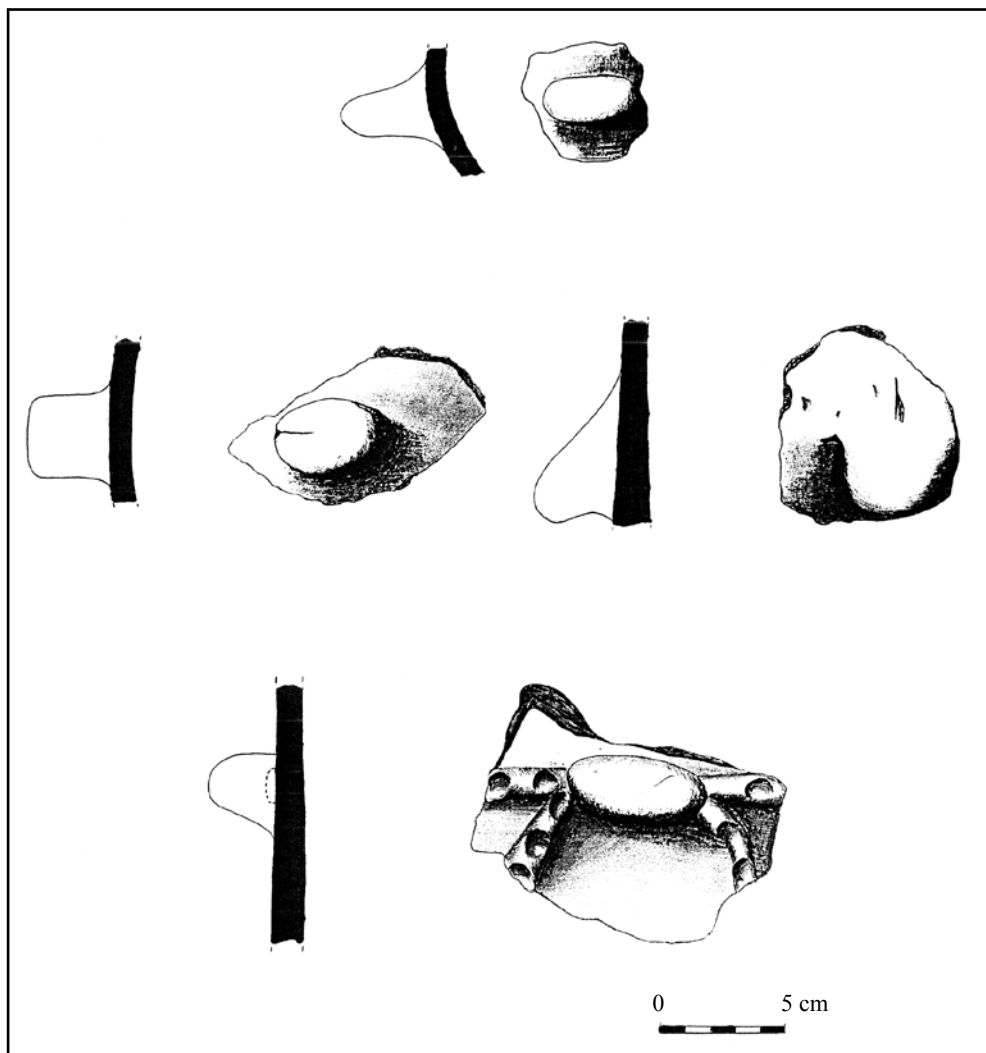
Керамични фрагменти от връх Караджов камък.

Керамични фрагменти от връх Караджов камък.

Керамични фрагменти от връх Караджов камък.

Керамични фрагменти от връх Караджов камък.

MONUMENTS OF THE THRACIAN CULTURE IN THE WESTERN RHODOPES –
THE DOBROSTAN HILL

(Summary)

Ivan Hristov

The results from the 2002–2004 archaeological research of the Thracian sanctuaries in the western Rhodopes are represented in the paper. The following are the major monuments discussed by the author.

Rock sanctuary in the “Pitvoto” locality, the village of Vrata, Asenovgrad district

The *Pitvoto* locality is situated on the elevated hill *Draganitsa* in its eastern extremity and comprises two rocky massifs, which dominate over the entire hill. Two leveled rocky platforms were localized at the eastern and the southern foots of the massifs. Great quantity of fragmented Thracian pottery was found on the platforms.

Platform 1 (25 x 8 m) is situated in the easternmost part of the *Draganitsa* hill. Huge rock pieces have fallen on it, some probably were purposely laid in the periphery of the platform. The cultural strata of the two trenches made in the Platform 1 reach 0.50 m of depth.

Trench 1 (in the western periphery of the platform) – fragments of pottery in a light-brown layer.

Trench 2 – heavily burnt soil, mixed abundantly with pottery sherds and small stones, is seen even in the first layer (0.10 – 0.20 m). The pottery is scattered evenly along the entire trench.

In the eastern periphery of the platform certain rituals with cremation and laying of pottery fragments had been performed on an area of 12 x 9 m. We suppose these fragments are from vessels broken up outside the platform.

The pottery can be dated back to 8th–6th century BC in general. Sherds from jugs, pots and pythoi predominate.

Platform 2 (9 x 14) It is located some 200 m to the west of and 50 m higher than platform 1, oriented to the east. Two test trenches in an area, undisturbed by treasure hunters, reveal cultural layers of 0.80 m depth.

Both trenches on Platform 2 contain dark brown soil. At 0.60–0.70 m of depth it is covered with large stones and rock pieces, ceramic pottery and smaller sherds. Discovered are combat balls and fragments from a flint knife. Jugs and cantharos-like vessels stand out among the ceramic pottery. The ceramic material is attributed to the Late-bronze period, which means that Platform 2 was the major one in the earliest sanctuary. After a 2 or 3-century interruption the center of the new cult place shifted to Platform 2.

“Karadgov kamak” Thracian rock sanctuary in the boundaries of the Mostovo village, Asenovgrad district

The mountain peak *Karadgov kamak* (1448 m) rises in the south-eastern extremity of the Dobrostan hill, 10 km to the south-east of the village of Mostovo. It is a 4550 sq. m. elevated plateau of steep cliffs, towering up over 100 m. There are dozens of pits, some evidently dug by human hand, on the plateau, which can possibly be reached solely from south-west through a rocky crevice called by the local people “*Boaza*”. The cleft is 18 m high. The ten steps, cut in its top section, have already been denuded by running water.

Archaeological research is carried out in 3 trenches, dug in the lower parts between the rocks rising up above the surrounding terrain. Between the rocks on the top of which pits and outfalls were cut, a huge quantity of pottery fragments had been ritually laid.

Due to the nature of the site the ceramic material is entirely fragmented. The analyses of the assemblage (bottoms, body sherds, mouths and handles) shows that it does not contain any fragments, which can be linked with a complete vessel broken up on the plateau. The assemblage is dated from

the first half of the 1 millennium BC. Precise dating, however, is impeded by lack of metal items in the layer, untouched by treasure hunters. Nevertheless, comparison to materials from the eastern parts of the Rhodopes and particularly from Lower Struma (tell Kastanas) dates the prevailing part of the pottery fragments back to the 8th – 6th century BC.

CROMLECH IN THE *TURSKATA KULYA* LOCALITY

The site is situated on a water divide which starts from the *Topolovo* pass. A round stone structure of 15 m in diameter spreads at the south-western foot of a peak of the same name. It was shaped with massive rectangular blocks (0.80 x 0.90 x 1.10 m) driven into the earth around a central low rock. The stone circle is best preserved in its western section, where a 10-block arc is documented. The blocks rise up to 0.80 m above the ground. Ceramic fragments from the 1st millennium BC were found in the center of the structure.

Although the site was registered during field survey only and no systematic research was done, parallels with some other cult monuments from the neighbouring East-Rhodopian region can be drawn. The monument closest in shape and location is the site at the village of Dolni Glavanak, Haskovo district.

The monument in the *Turskata kulya* locality bears all the features of a megalithic construction and may be attributed as a “cromlech” after the popular monuments of this type in West Europe. Most probably it is the westernmost cromlech in the Rhodopes – as is the case with the rock niches, monuments of this type are not known in the Western Rhodopes.

As to its dating the cromlech can generally be attributed to the first half of the 1st millennium BC.